

Mojmír Grygar: Český národ v neexistujícím prostoru

prvnizpravy.cz/zpravy/politika/mojmir-grygar-cesky-narod-v-neexistujicim-prostoru

Prezident Pavel v článku v pařížském deníku Le Monde prohlásil, že Česká republika nemůže být jakýmsi mostem mezi Západem a Východem, jak prý o to usilovali jeho předchůdci Klaus a Zeman; mezi těmito dvěma světy nemůže být žádný prostor, je tu jen hraniční čára.

Mojmír Grygar

16. března 2023 - 02:20

Takový názor plně odpovídá Pavlovu striktnímu dělení dobra a zla, pravdy a lži, jak to manifestoval ve svém volebním prohlášení. Toto přesvědčení si konečně osvojil již v dětství a dospívání. Jeho otec, vysoký zpravodajský důstojník, mu vysvětlil, že bratrské tanky, které převálcovaly Pražské jaro, zajistily pevné místo Československa v sovětském bloku. Ideje reformních

komunistů o nové cestě překonávající jednostrannost kapitalismu i komunismu byly zavrženy jako naivní utopie. S něčím takovým nesouhlasili ani Američané; v tom se Clinton nelišil od Brežněva, píše Mojmír Grygar v komentáři pro Prvnizpravy.cz.

Demokratický socialismus nejlépe odpovídal logice českých dějin a naprosté většině obyvatel země. Tato myšlenka inspirovala Masaryka a po válce ji prosazoval Beneš a řada předních osobností veřejného života, jako Peroutka, Václav Černý, Seifert, teolog Hromádka, filosofové Patočka, Kosík, Kalivoda a mnozí další, kteří byli v zájmu neprodyšného začlenění Československa do Východního bloku prohlášeni za nepřátele. Považuje-li dnes pan prezident toto dělení světa za základ politiky ovlivňující všechny oblasti společenského života, nemusí přesvědčení svého mládí vůbec přehodnocovat, jen se shodou okolností octl v opačném táboře. Takže nula od nuly pojde.

Pavlovo negativní hodnocení Klause a Zemana bych rád zmírnil. Oni totiž při jednání s Putinem nebo s představiteli Číny neměli samozřejmě na mysli podporu Ruska nebo Číny proti Spojeným státům a Evropské unii, nýbrž jim šlo o výhody, které to nebo ono jednání přinese České republice. Ostatně ani vztahy Západ–Východ nebyly ještě před necelým desetiletím na tom tak zle, jak je tomu dnes. Uvážíme-li, že před osmi lety uctila prezidenta Si Ťin-pchinga královna Alžběta II. projížděnou Londýnem ve zlatém kočáře, nemůžeme si nepoložit otázku, co se to, proboha, stalo v Británii, v Americe nebo v Číně tak zlého, že dnes Spojené státy a Británie na Čínu nahněvaně vrčí, jako by jí už už chtěly jít po krku? Opravdu – kdo měl a má na tom zájem, aby napětí mezi zeměmi NATO a dvěma východními mocnostmi dosáhlo takového stupně, že se již otevřeně mluví o válce? Jedna naplánovaná válka již

ostatně běží, tu druhou vojenští odborníci Ameriky a NATO pečlivě připravují. Qui bono? Komu to prospívá? Zatím nejsem s to najít jiného nesporného podporovatele války, než zbrojařské a příslušené finanční instituce v USA i jinde ve světě. Také generálové na obou stranách jsou poctěni tím, že hodnocení jejich profese strmě stoupá a státy jsou ochotny škrtnat peníze na cokoli, jen ne na zbrojení a armádu.

Armády na bojišti od pradávna doprovázeli bubeníci, pištcí, trubači, dudáci. Dnes tuto funkci přebírají masmédia a veřejnost již dlouho před prvním výstřelem připravují na válku. Monarchové za starých časů při vyhlášení války své dobovačné cíle neskrývali. Dnes je však třeba všechno zahalit do krásně znějících řečí, bez nichž by záměry bojů a jejich průběh ztratil náležitou vznešenost a váhu. Tak se veřejnosti předkládá k víře, že Američanům leží na srdci osud Tchajwanců, Ujgurů nebo obyvatel Hong-Kongu do té míry, že jim stojí za rozpoutat s Čínou válku. Současně je také třeba veřejnosti představit protivníka v tom nejhorším možném světle. (Všimli jste si, jak tisk v Americe, která přišla během pandemie o milion obyvatel, líčí úsilí čínských úřadů s covidem bezmála jako hotový hospodářský a společenský nezdár? Tisk u nás tyto informace – jak jinak? – s chutí zveřejňoval.)

Podobné otázky vyvolává také válka na Ukrajině. Nedávné prohlášení papeže Františka, že boje na Ukrajině již překročily lokální význam a staly se válkou Spojených států a Evropy s Ruskem, nepřekvapí nikoho, ale upozorní na těžko obhajitelný fakt, že se Ukrajinci dostali do pastí, kdy řešení otázky mnohomilionové ruské menšiny je převálcováno zájmem Západu vyrovnat si staré i nové účty s Ruskem.

V této souvislosti připomenu čtyři roky starou událost, kdy pražský primátor Hřib škrtem pera znemožnil zájezdy pražských hudebníků do Číny. Ptejme se: jednal v zájmu naší republiky, nebo jako politik ve službách západních jestřábů usilujících o izolaci Číny? Je-li Hřibův postoj v souladu s v o j e n s k o u doktrínou NATO, těžko se dá obhájit jako akt záměrně poškozující k u l t u r n í styky našeho státu ve světě. Není právě úkolem menších států přispívat k tomu, aby se napětí mezi velmocemi nestupňovalo do té míry, že potom jediným způsobem jejich komunikace bude řeč zbraní? Nehraje tu právě kultura, sport, turistika i vědecká spolupráce nezastupitelnou roli v úsilí otupit ostří ryze politických, ekonomických nebo vojenských zájmů?

Nebyl to samozřejmě jen Klaus a Zeman, kteří podle Pavla jednali, jakoby náš stát byl mostem mezi dvěma velkými civilizačními a mocenskými oblastmi. Vladaři Čechů a kulturní elity národa si již od vzniku českého státu v 10. století kladli otázky týkající se existenčních otázek národa – kdo jsme, kam patříme, kdo jsou naši přátelé a odpůrci, jak si nejlépe zajistíme budoucnost. Samo místo ve středu Evropy je výzvou: České země jsou otevřeny přirozenými cestami různých směrů s celou Evropou. Proto byla naše vlast od počátku vystavena vlivům ze všech stran. Přitom se od samých počátků uplatňovaly dvě zdánlivě protikladné síly: na jedné straně schopnost p ř i j í m a t odevšad nové životní formy, názory, kulturní a civilizační impulzy, na druhé pak úsilí n e p o d l e h n o u t jednostrannému vlivu, neztratit vlastní tvář, která se proměňuje, aniž ztrácí základní rysy. Jinými slovy: nestát se na křižovatce korouhvičkou, která reaguje kam vítr, tam pláští.

Již samy počátky křesťanství svědčí o tom, s jakým úsilím staří Čechové hledali svůj vlastní způsob kultury a víry. Jako nositelé evangelia šířeného slovanským jazykem posílili svou jazykovou a kulturní samostatnost. Přestože si zachovali odstup od latinské liturgie, uhájili svou samostatnost i vůči Byzanci, která se vyvíjela jinou cestou. Ani po vítězství římské víry, které Čechy zařadilo do sféry západní civilizace, neustávaly boje o uchování vlastního jazyka, kultury a státnosti. Protože širitelé západní kultury byli především Němci, kteří neměli pro existenci malého slovanského národa porozumění (vžila se metafora slovanského trnu vězícího v germánském těle), náš vztah k západním životním normám byl od počátku zdrojem napětí a svárů. Opět šlo o obhajobu vlastního místa ve světě. Husitskými bouřemi, které katolickou církev a její světskou moc přinutily k neúspěšným trestním výpravám, si Čechové vybojovali právo na vlastní víru a jazyk.

Teprve za třicetileté války katolická strana dosáhla vítězství, a národ se stal, řečeno dnešní terminologií, nedílnou součástí jednoho mocenského bloku. Toto násilné začlenění do jednoho tábora málem český národ zahubilo. Z porážky se Čechové začali po dvou stech letech poroby a pronásledování namáhavě probouzet. František Palacký, který na prahu nové doby vrátil národu polozapomenuté dějiny, prohlásil, že českému národu je svěřen prozřetelností (božností) úkol být „mostem mezi Němectvem a Slovanstvem“.

Na tuto koncepci, která překonávala mocenské hranice svou otevřeností, vstřícností vůči myšlenkám, popudům a životním formám z kterékoli strany, navazovala Masarykova První republika. Proto byla od začátku napadána německými nacionalisty, kteří se považovali za ztělesnění západní kultury namířené proti slovansko–

východnímu barbarství (srovnejte oficiální manifesty Vilémovského Německa na začátku první světové války s Hitlerovým zdůvodněním vpádu do Sovětského Ruska).

Beneš po válce vsadil na koncepci mostu mezi dvěma opozičními režimy; uvědomoval si však, že tato pozice padne, obnoví-li se propast mezi kapitalismem a socialismem, mezi individualistickým a kolektivistickým životním principem. Nebyla to jeho vina, že kriticky myslící lidé na obou stranách byli zadupáni do země, a generálové prosadili studenou válku jako vynález atomového věku. Beneš zemřel s pocitem prohry. Ale nebyla jeho osobní prohra, bylo to také popření dějinné role, která přísluší českému národu na pomezí dvou antagonistických táborů.

Mojmír Grygar: Nic než válka!

Ocitáme-li se po mnoha letech v obdobné situaci, není dobré si představovat, že se těsným zapojením státu do západních struktur naplní dějinné poslání národního osudu. Spíš opak je pravda. Dokázat to nemohu, nemám přístup k veřejné diskusi – moji argumentaci by strážci a cenzoři jediné pravdy a lásky prohlásili za hlas přicházející z opačné strany, hlas pomýlený, poplatný (snad i proplacený) lidmi z nepřátelského tábora.

Claudio Magris, významný italský spisovatel, publikoval v roce 2017 esej, v kterém vyjadřuje obdiv k Praze, uhrančivému městu, kde se od nepaměti stýkaly protikladné kulturní a mocenské síly. Autor, znalec dějin

Rakouska, Podunají a Střední Evropy, oslovuje město, které „se stalo již od konce 19. století, vyjma období první světové války, až do nacistické okupace, periférií a centrem světa, hlavním městem ducha, zahaleným ve stínu a v explozivní nejistotě. Magické město, jak je nazval Angelo Maria Ripellino, město zahrazené vlastními protiklady, které navzdory tomu, že tvořily jeho podstatu, dovedly z této melancholické blokády vytvořit meteorologickou pozorovatelnu apokalyptických nebezpečí, jež visely nad Evropou, především té západní... Existenciální nejistota v Praze podněcovala touhu psát, tvořit, vymýšlet si místa stejně groteskní jako město samo. Velká pražská tradice odolala, zejména v podobě podzemního nesouhlasu, až do Pražského jara 1968.“

Magritova esej jako by byla ozvěnou stati Milana Kundery napsané v pařížském exilu, v které západní veřejnosti připomíná, jak byly Čechy pomocí tisíce tanků pěti států vytrženy ze svého místa a zasazeny do prostoru, kam nikdy nepatřily:

„Praha, onen dramatický a bolestný střed osudu západní kultury, se pomalu vzdaluje v mlhách východní Evropy, do níž nikdy nepatřila. Praha, první univerzitní město na východ od Rýna, v 15. století jeviště první velké evropské revoluce, kolébka reformace, město, kvůli němuž vypukla třicetiletá válka, hlavní město baroka a jeho pošetilostí, to město, které v roce 1968 marně zkoušelo poevropštit socialismus vzešlý z mrazu... Pražská kultura prožívala svůj vrchol mezi roky 1910 a 1940. Po krvavém mezihře přišla šedesátá léta jako poslední ozvěna její tisícileté historie. Tato kultura se tehdy probudila do světa, kde se její vlastní můry staly skutečností. Ponořena do totalitní

tmy ji dokázala reflektovat, soudit, ironizovat, analyzovat, proměnit i v předmět své vlastní intelektuální zkušenosti. Genialita malého pochopila aroganci velkého. Smysl malého pro nevážno rozleptával strašidelnost ideologické vážnosti.“ (Prague – poe`me qui disparaît uveřejněná v časopise Le Déba 1980.)

Závěr esejů obou autorů je smutný, deprimující. Důvody, ať jsou jakkoli paradoxní, mají něco společného. Magris po návštěvě města, které mílovými kroky dohánělo zameškané roky konzumní prosperity a obnovovalo, i za cenu vytváření nových nerovností a nespravedlností, dřívější zborcené třídní složení, dospěl k uzávěru, že Praha se již do té míry přizpůsobila západnímu modelu, že zcela ztratila svůj charakter, šarm a tajemství. Autor si klade řečnickou otázku, co lze čekat od města, které se vzdalo svého riskantního místa na křižovatce kultur, a poslušně se zařadilo do zástupu zemí spojených největším vojenským paktem v dějinách. Praha přestala tak být dějištěm duchovního kvasu a úsilí, stala se typickou západní metropolí, a pod dozorem naprosto nezodpovědných konšelů se uspokojuje tím, že láká znuděné turisty Kafkou, který je pro ně nečitelný, krásou barokních paláců, Petřínem a půvaby spíše tělesného druhu. Přestože má stověžatá Matka měst o nějakou vížku víc, přestože z fasád již nepadají římsy a omítka, nadobro ztratila duchovní a tvůrčí přitažlivost. Nikde ani vidu ani slechu po předválečném střetávání různých kultur, nikde žádné výboje při hledání rovnice dneška a budoucnosti, nikde tvorba mezi širokými mantinely duchovního prostoru, nikde pokusy konfrontovat neslučitelné – surrealismus s katolickým venkovanstvím, funkcionalismus s měšťanským nevkusem, strukturalismus s psychoanalýzou, Ladu se Švabinským, Haška s Durychem, marxismus s gondolami Jana Nepomuckého.

Magris závěrem varuje: „Dnešní přizpůsobování západnímu modelu přináší riziko, že zmizí mnohonárodnostní středoevropská kultura, již byla Praha jedním, ne-li tím pravým srdcem.“

Co k tomu dodat? Snad jen jeden postřeh. Když jsem učil na Amsterodamské univerzitě, počet mých studentů, kteří jezdili do Československa, na přelomu osmdesátých a devadesátých let nápadně stoupal. Ptal jsem se tehdy jedné studentky, která každoročně jezdila do Prahy i na venkov, co ji ty pobyty v Čechách dávají. Odpověděla, že ji nejvíc zajímá způsob, jak lidé žijí, jak jsou vstřícní, štedří, pohostinští, zvědaví, jak stojí ve frontách na knihy, jaké zajímavé filmy dělají a místo protivných reklam vylepují krásné plakáty. Potom ještě dodala – mohu si postavit stan, kde chci, nikde nápis Vstup zakázán, soukromý majetek. Několik let po převratu se však svěřila, že už asi dlouho k nám jezdit nebude. Na otázku – proč, odpověděla: To už bude u vás stejně, jako kdekoli na západě. Shodli jsme se na tom, že Češi jsou učenliví.

(rp,prvnizpravy.cz,foto:arch.)